

Değerlendirme Yazısı / Review Essay

Siyer Usûlü Hakkında İki Kitap

Yakup Akyürek*

Hicrî II. asırdan itibaren Hz. Peygamber hakkında eserler telif edilmeye başlanmış ve günümüze gelene kadar bu alanda ciddi bir literatür oluşmuştur. Siyerin özü itibariyle yalnız rivayetlerden oluşması ve nazari bir disiplin olmaması bugüne kadar ciddi bir usûl çalışmasının ortaya konulmasını zorlaştırmıştır. Ne var ki nazari bir disiplin olmayan siyerin belli başlı kriterler uygulanmadan yazılması veya okunması beraberinde ciddi problemler doğurmuştur. Özellikle yakın dönemde Hz. Peygamber'in hayatının ne şekilde ele alınması gerektiğine dair birçok çalışma yapılmıştır. Modern dönem araştırmacılarının ekseriyetle üzerinde durduğu husus, Hz. Peygamber'in beşerî yönünün ön plana çıkartılması, kaynaklarda zikredilen mucize rivayetlerine ihtiyatla yaklaşıması, bunun yanında vahyin ön planda olduğu bir peygamber tasavvurunun olması gerektiği gibi yaklaşımlarla yeni bir siyer düşüncesi inşa edilmeye çalışılmasıdır. Diğer taraftan siyer yazıcılığında tam olarak geleneğin ortaya çıkmamış olması, yapılan çalışmaların münhasıran hicrî III. asra kadar getirilmesi de siyerin tam olarak anlaşılmasının arka planındaki engeller olarak gözükmemektedir. Tüm bunlara rağmen bir siyer usûlünün yazımının da elzem bir husus olduğu kabul edilmelidir. Bu ihtiyaca binaen yakın zamanda Türkiye'de siyer usûlüne dair iki önemli eser yayımlandı. Mesailerinin büyük çoğunluğunu siyere dair meselelere ayıran Kasım Şulul (*Siyer Usûlü*, İstanbul: Ensar yayınları, 2019) ve Şaban Öz (*Siyer Usûlü*, İstanbul: Endülüs yayınları, 2019) tarafından *Siyer Usûlü* isimli eserler akademik camiaya sunuldu. Siyer usûlüne dair nihayet Türkçe literatürde peş peşe iki eserin yayımlanması, her iki eserin kıyaslanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Kasım Şulul'un eseri, siyer usûlüne dair önemli bilgilerin yer aldığı "Giriş", "Üç Bölüm", "Sonuç" ve "Kaynaklar" kısımlarıyla birlikte 416 sayfadan oluşmaktadır.

* Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, yakupakyurek47@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3331-7090.

Şaban Öz'ün çalışması ise, "Giriş", "Dört Bölüm", "Sonsöz" ve "Bibliyografya" olmak üzere 128 sayfalık bir hacmi tutmaktadır. Şaban Öz'ün *Siyer Usûlü* adlı çalışması, tüm meseleleri içermemekte, kendisinin de belirttiği üzere (s. 8) doktora tezinden itibaren neşrettiği eserlerin bir devamı niteliğinde olması hasebiyle usûle dair bilgileri bir bütün olarak bu kitapta bulmak mümkün değildir. Bu sebeple bu değerlendirme yazısında Öz'ün "Önsöz"de ifade ettiği eserlerden yer yer istifade edilerek Öz'ün usûle dair düşünceleri bir bütün halinde sunulmaya çalışılacaktır.

Çalışmada incelenen iki eserin de birinci gayesi, siyer usûlüne bir meşruiyet zemini kazandırmaktır. İlk defa teşebbüs edilen bu alanla ilgili Öz, Batı'da yıllar önce başlatılan tarih usûlü çalışmaları olmasına karşın siyere dair böyle bir çalışma için geç kalındığını belirtmektedir (s.13-16). Aynı şekilde Şulul da usûle duyulan ihtiyacı ve gerekliliği belirtmekte ve bunun bir tezahürü olarak diğer İslâmî ilimlerin sahip olduğu usûle dair siyer adına zemin oluşturmaktadır (s. 37). Bu bağlamda iki müellifin siyer usûlüne getirdikleri tanımları aktarmak gerekmektedir. Öz, "Siyer'e ait olduğu iddia edilenin, aidiyet durumu hakkında her türlü araştırma yöntemi kullanarak karar vermek" olarak bir tanımlama yaparken (s. 26); Şulul, "Siyerin icmâlî ve tafsîlî kaynaklarını, onlardan siyeri tesbît yöntemlerini, siyercide bulunması gereken nitelik ve yeterlilikleri icmâlen konu edinen bir ilimdir.", şeklinde tanımlamaktadır (s. 41). Her iki tanımda esasında benzer şeyler ifade edilmesine karşın, Şulul'un usûl tanımı, kaynakları özellikle zikretmesi ve siyercide bulunması gerekli nitelikleri zikretmesi bakımından biraz daha kapsayıcıdır. İki müellife göre siyerin usûlü, siyerin kaynaklarıdır. Öz, her ne kadar tanımda yer vermese de çalışmasının devam eden kısımlarında siyercide bulunması gereken nitelikleri izah etmektedir (s. 27-35). Ayrıca Şulul yaptığı tanımın bilincinde olarak çalışmasındaki planı "Giriş" kısmında terimlere, "Birinci Bölüm"de kaynaklara "İkinci Bölüm"de meselelere ve "Üçüncü Bölümde" yardımcı ilimlere yer vererek buna göre kurgulamıştır. Şulul ayrıca, siyer usûlüne dair yaptığı tanımda zikrettiği "*icmâlî ve tafsîlî*" gibi hususları teker teker açıklamaktadır (s. 42-46).

Şulul çalışmasının "Giriş" bölümünde çeşitli terim ve meseleleri ele almaktadır. Bu terimler arasında şüphe yok ki en önemlileri siyer ve megâzî ıstılahlarıdır. Müellif, detaylı bir şekilde siyer/siret-megâzî hakkında bilgi verirken aynı zamanda tarihî süreç içerisinde bu iki terimin geçirdiği anlam farklılıklarına da değinmektedir (s. 18-32). Şaban Öz'e gelince usûl kitabında bu konuya değinmeyen müellif, ıstılahlar hakkında tespit edebildiğimiz kadarıyla doktora tezinde açıklama yapmaktadır. Öz, siyer ve megâzî terimleri arasında her ne kadar anlam farklılıkları olduğunu belirtse de, tüm izahlardan sonra, "Biz geleneksel yöntemi tercih ederek, çalışmamızda hem siyer, hem de megâzî

kelimesini birlikte kullandığımızı belirtelim.”¹, diyerek iki ıstılahı aynı anlamda kullandığını ifade etmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalarda hicrî III. asra kadar siyer ve megâzî ıstılahları Öz’ün de ifade ettiği üzere aynı anlamda kullanılmıştır. Ne var ki hicri III. asırdan sonra bu iki ıstılah bağımsız bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanımın tek istisnası ise, Endülüslü siyer âlimi Kelâî’nin (ö. 634/1237) eserine verdiği isimdir. Kelâî, eserine megâzî ismini vermesine karşın eserinin birinci cildinde Hz. Peygamber’in Mekke dönemi olaylarına ve hayatına yer vermesiyle siyeri de konu edinmiştir.²

Kasım Şulul, çalışmasının planını siyer usûlü tanımından hareketle oluşturmuştur. Bu doğrultuda eserinin “Birinci Bölüm”ünde “Kaynaklar” meselesini ele almaktadır. Müellifin bu bölümde takip ettiği yöntemle bakıldığında kaynak tespiti anlamında hadis ilmini ön plana alması ve hadisin ilk yazılı kaynaklarıyla ilgili tartışmaları işlemesi önemlidir. Bilindiği üzere hadis-siyer ilişkisi bağlamında çeşitli teklifler öne sürülmektedir. Her iki disiplinin takipçileri özellikle de hadis uleması, siyerin hadisten neşet ettiğini ve onun bir şubesi olduğu fikrini öne sürerler. Şulul, kaynaklar meselesini hadis disiplini ile bağlantılı bir şekilde sunması ve “İslâmî Rivâyet” adlı alt başlıkta siyer ve megâzî eserlerini hadis kaynaklarından sonra zikretmesi bakımından hadis-siyer tartışmasına girmeksizin iki disiplini iç içe olacak şekilde ele almaktadır. Nitekim çalışmasının ilerleyen kısımlarında siyerin hadis ilminin bir şubesi olduğunu belirtmektedir (s. 249). Esasında Şulul ve Öz’ün temelde ayrıldıkları noktayı da bu mesele oluşturmaktadır. Şaban Öz, siyerin tamamen hadis disiplininin ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Öz, siyer-hadis probleminin ötesinde tüm İslâmî ilimlerin temelinin siyere dayanması gerektiğini vurgulamaktadır (s. 19-21). Öz, başka bir çalışmasında da siyerin kendine has bir terminolojisinin olması gerektiğini, bu terminoloji eksikliğinin de siyerin hadisin bir şubesi olarak değerlendirilmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda hadis terminolojisinde yer alan sahâbî tanımının siyer için yetersiz olduğunu dile getiren Öz, sahâbî kavramının siyer terminolojisi içerisinde yeniden değerlendirilmesini ve “refik” anlamında kullanılarak Hz. Peygamber’in dostu şeklinde anlaşılmasının daha doğru olacağını ileri sürmektedir.³

Kasım Şulul, “Kaynaklar” hakkında belli bir tasnifte bulunarak literatür tanıtımı açısından ciddi bir eser listesi sunmaktadır. Şulul, sadece eserlerin isimlerini vermekle yetinmeyip eserler hakkında önemli ve detaylı bilgiler

1 Şaban Öz, *İlk siyer kaynakları ve müellifleri* (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 2008), 12.

2 Ammâr Muhammed Hüseyin Nassâr el-Abbûdi, *Tetavvüru kitâbeti's-sireti'n-nebeviyye* (Bağdat: Dârü's-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme, 2005), 25; Yakup Akyürek, *VII./XIII. Yüzyılda Siyer Yazıcılığı* (Kahramanmaraş: SAMER yayınları, 2020), 59.

3 Şaban Öz, *Siyer'e Giriş* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 103-105.

de vermektedir. Yazar, “Birinci Bölüm”ün son kısmında ise sahâbiler hakkında bilgi vermekte ve sahâbî kavramını hadis terminolojisinden istifade ederek sunmaktadır (s. 222-223). Ayrıca müellif, sahâbînin İslâm’daki konumlarına değinmekte ve sahâbiler hakkında yazılmış tabakat türü eserlerin listesini aktarmaktadır (s. 222-236). Şaban Öz ise, *Siyer Usûlü* adlı çalışmasının “Birinci Bölüm”ünde siyer ve siyeriye dair bilgiler vermektedir. Siyerle uğraşan kişinin birtakım özellikleri haiz olması gerektiğini ifade eden Öz, siyercinin siyerin kaynak dili olması hasebiyle Arapçayı bilmesi, temel İslâm bilimlerini, şiiri, dijital verileri, arkeolojik buluntuları, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerini bilmesi ve istifade etmesi gerektiğini belirtmektedir. Yazar, bu ilimlerin dışında bilinmesi gereken başka ilimler ve şahsî hususiyetler hakkında da bilgi vermektedir (s. 27-35).

Kasım Şulul, “İkinci Bölüm”de “Meseleler” adını verdiği ana başlıkta siyere dair tartışmalı konulara değinmektedir. Siyerin kaynaklarıyla ilgili müellif, kadîm ve müteahhir ayırımına gitmektedir. Yazar, dönemlendirme ve tasnif yapma açısından burada önemli bir adım atmaktadır. Şulul’a göre, kadîm kaynaklar, siyer rivayetinin bir araya getirilmesi açısından ilk kaynaklardır. Şulul, müteahhir kaynakları ise, “Dil-din yöntem ilimleri çerçevesinde işlenmiş veri içeren siyer eserleridir. Böyle eserler; adıyla, tarifıyla, konu, ıstılah ve meseleleriyle Siyeri bir ilim olarak ele almıştır”, şeklinde izah etmektedir. Müellifin burada yaptığı ayırım, Şaban Öz’ün yaptığı ayırımdan farklıdır. Öz, hem doktora çalışmasında hem de *Siyer’e Giriş* adlı eserinde bir dönemlendirme yapmış ve “Karşılaştırmalı Nakil Dönemi” ismini verdiği zaman dilimini siyer yazıcılığının İbn Sa’d (ö. 230/845) ve sonrasında rivayetlerin mukayeseli bir şekilde ele alındığı dönem şeklinde nitelendirmiştir.⁴ Öz’ün yapmış olduğu bu tasnif, siyer yazıcılığının gelişimi ve araştırmacıların geç dönem eserler hakkındaki görüşlerini olumsuz anlamda etkileyebilecek bir tasnif olarak görünmektedir. Öyle ki, İbnü’l-Esir’in (ö. 630/1233) *el-Kâmil fi’t-târîh* adlı eserinde siyerle alâkalı rivayetleri Taberî’den (ö. 310/923) alması ve herhangi bir yorum getirmeksizin aktarması da böyle bir intibah oluşumuna etki etmiştir. Dolayısıyla Şaban Öz’ün tasnifinin geliştirilmesi anlamında Şulul’un teklifinin önemli olduğunu vurgulanmalıdır. Ayrıca Öz, *Siyer’e Giriş*’inde “Siyer Türleri” alt başlığında siyer eserlerini “dönem, amaç, metodoloji ve kabullere” göre dört başlık altında tasniflemiştir (s. 23-28). Müellifin ileri sürdüğü bu tasnifin, dönemlendirme fikrinden farklı addedilebilmesi mümkün olduğu gibi, siyer eserlerini belli bir kalıba sokma anlamında bir yol olduğunu da belirtmek gerekir. Ne var ki Öz, yaptığı tasnifte her tür hakkında literatür vermemiş; sadece siyer türlerine dair bilgi vermiştir.

Öz, “Sened-Metin” ismini verdiği “İkinci Bölüm”de hadis ve siyer ilimleri

4 Öz, *Siyer’e Giriş*, 18-19.

için senedin farklı bir statüde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yukarıda Öz'ün hadis-siyer ilişkisi bağlamında tekliflerine kısaca temas edilmişti. Öz, sened meselesinin hadis ilminin gölgesinden çıkarılması gerektiğini, nitekim hadis ilminin, siyer metinlerindeki senedleri kendi senedleri gibi görüp aynı yöntemle incelemesini ve bundan dolayı birçok siyer rivayetini zayıf olarak nitelendirip yok saymasının doğru bir yöntem olamayacağını ifade etmektedir. Yazar, ifade ettiği bu tespitin bir neticesi olarak siyer senedlerinin farklılığını ortaya koymak adına çok önemli on altı tane tespit saymaktadır. Öz'ün tespit ettiği bu hususlar kısaca ifade edilecek olursa, siyer senedlerinde Ehl-i kitap'tan kimselerin olabileceği, senedlerde kopukluğun imkân dâhilinde olduğu ve en önemli farklılık olarak tarihçilerin hadis nakil yönteminden farklı olarak yeni bir metot anlamında *telfik* yaptıkları şeklinde sıralanabilir (s. 42-45). Öz, hadis ve siyerin sened anlamında birbirinden farklılaşması adına siyer senedlerinin ne şekilde incelenmesi gerektiğine dair de çeşitli kıstaslar belirlemiştir (s. 49-52). Yazar, bu bölümde "Metin" meselesini ele alarak siyer haberlerinde sened ve metnin eşit olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Siyerci için en önemli uğraşın metin olduğunu dile getiren Öz, zaman içerisinde metnin gelişim ve değişim geçirebileceğini, dolayısıyla siyercinin metindeki değişimi takip edebilmesi için bazı yöntemler zikretmektedir (s. 59-60). Öz, devam eden kısımda "Metin türleri" hakkında "Sahih, Kurgu ve Uydurma Metin" tasnifinden hareketle, sıhhat bakımından metin türlerinden bahsetmektedir (s. 61-72).

Kasım Şulul'un "İkinci Bölüm"de temas ettiği bir diğer önemli mesele de "mucize" konusudur. Özellikle yakın dönemde siyerle ilgili önemli bir problem olan mucize meselesi günümüz araştırmacılarının bir kısmı tarafından gelenekten farklı olarak ele alınmaktadır. Bu araştırmacılara göre, pek çok mucize diğer peygamberlerle kıyas veya Hz. Peygamber'i yüceltmek gibi çeşitli sebeplerle uydurulmuştur. Onlara göre günümüz Hz. Peygamber algısının vahiy eksenli bir bakış açısıyla yeniden ele alınması gerektiği ve beşer yönü ağır basan bir Hz. Peygamber tasavvurunun benimsenmesi gerekmektedir. Bu anlamda tartışmalı bir konu olan mucize meselesinin siyer usulü içerisinde ele alınması önem arz etmektedir. Şulul, mütekaddim ve müteahhir pek çok âlimin Hz. Peygamber'in risâletini kanıtlamak amacıyla eser ve bölüm yazdığını belirtmekte ve bu literatüre dair bilgiler vermektedir (s. 284-304). Yazarın modern dönem mucize tartışmalarına girmeksizin siyer yazıcılığında/gelenekte olduğu üzere mucize konusunu ele aldığını ifade etmek gerekir.

Şulul, "Yardımcı İlimler" başlığını verdiği çalışmasının "Üçüncü" ve son bölümünde siyere kaynak ve yardımcı olmak bakımından çeşitli disiplinleri ele almakta ve literatür bilgisi paylaşmaktadır. Yazar tüm dinî ilimler ve eserlerinden; aynı şekilde siyer meselelerini aydınlatacak beşerî ilimlerden de istifade edilebileceğini ifade etmektedir. Şulul, yardımcı ilim olarak Arapça

lügatler hakkında bilgi vermekte ve günümüzde yazılan Arapça sözlüklerin siyer yazıcılığı konusunda yetersiz kalabileceğini vurgulamaktadır. (s. 314). Müellif, cahiliye devri Araplarının dinî inanış ve uygulamaları için el-milel ve'n-nihal türü eserlerden, siyer coğrafyası için ise coğrafya kitaplarından istifade edilebileceğini belirtmektedir (s. 318-320).

Şulul, üçüncü bölümün “Siyer ve Kronoloji” adlı alt başlığında İslâm tarih yazımının spesifik özelliklerinden biri olarak rivayetleri kronolojik bir tarzda yazmaları hususunu ele almaktadır. Yazara göre nâsîh-mensûhun tespiti, tedricilik ve meydana gelen gelişmelerin sırası hâdiselerin tarihlerinin bilinmesiyle doğru orantılıdır. Müellife göre kronolojik haber iki grupta karşımıza çıkmakta, açık ve muayyen bir şekilde bir olayın ne zaman ve hangi tarihte meydana geldiğini belirtmek birinci grup; dönem ifade eden “bi’setten önce-sonra” gibi ifadeler ise ikinci grubu oluşturmaktadır (s. 322-323). Şulul’un bu bölümde ele aldığı son konu ise, uzmanlık alanı olan “Siyer ve Takvim” adlı meseledir. İslâmiyet’ten önce ve sonra toplumda takvimin gelişimine ve kullanımına dair bilgiler veren yazar, Araplar arasında kullanılan ve kaynaklarda geçen takvim ile ilgili önemli bazı terimleri de açıklamaktadır (s. 333 336). Bu bölümde müellifin ele aldığı ve siyer yazımında temel problemlerden biri olan “aynı olaya farklı tarihler verilmesinin sebepleri” üzerinde de durulmaktadır. Bu hususta çok sayıda tespit sunan müellif, *“Asr-ı Saâdet’te, başlangıçta standart bir takvim sisteminin bulunmayışı veya hicri takvimin yeni kurumsallaşmış olması veya tarih verme konusunda eski alışkanlıkların bir süre devam etmesi gibi amiller”*in siyer olaylarına farklı tarihler verilmesinin nedeni olarak açıklamaktadır (s. 352). Müellifin takvim kullanımıyla alakalı ele aldığı bir diğer önemli konu da nesî’ uygulamasıdır. Bilindiği üzere cahiliye insanı gündelik işlerini yapma adına ya haram ayların sırasını değiştirmek ya da kamerî seneye bir ay ilâve etmek suretiyle nesî’ uygulamasına başvurarak bir hîle-i şer’iyye yoluna başvurmuşlardır. Şulul bu uygulamanın arka planı hakkında mühim bilgiler vererek; siyer usûlü açısından siyer-megâzî olaylarına verilen tarihlere etki edip etmediğini ve bu husustaki tartışmalara değinmektedir. Şulul’a göre siyer kronolojisindeki ihtilâfların nedenlerini nesî’ uygulamasında aramamak gerekir (s. 352-357).

Öz, çalışmasının “Tenkit” isimli “Üçüncü Bölüm”ünde tenkitin önemine değinmekte ve siyer için metin tenkidinin ne şekilde yapılacağını yollarını aramaktadır. Öz, siyer rivayetlerinin uydurma olup olmadığını metin tenkidiyle mümkün olabileceğini, hadis ilminde kullanılan cerh ve ta’dil sisteminin siyer rivayetleri için söz konusu olamayacağını, çünkü tarihçinin asıl görevinin seneddeki kopukluk değil kronolojideki boşlukları doldurmak olduğunu ifade etmektedir (s. 83-84). Öz, siyer disiplininde akla uygunluk prensibinin bir tenkit aracı olarak kullanılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda müellifin klasik dönem siyer yazarları için, “bilinçli olarak yorumdan uzak

durumları neticesinde aklın daha çok haber tenkidinde kullanıldığını” ifade etmesi önemli bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 87). Müellif, siyer rivayetinin hem Kur’an’a hem de sünnete uygun olması gerektiğini ifade etmekte; ayrıca bu uygunluğun ne şekilde olacağına dair de teklifler sunmaktadır (s. 91-96). Öz, ayrıca bu bölümün son kısmında “Tenkitte Dikkat Edilecek Hususlar” alt başlığında metin tenkidinde dikkat edilmesi gereken noktalar ile tenkidin nasıl yapılması ve yapılmamasına dair çeşitli kriterler belirlemiştir (s. 97-102).

Şaban Öz çalışmasının dördüncü ve son bölümünde, nakledilen rivayetlerin salt nakilden ibaret olmasını ortadan kaldırma adına metnin yorumlanması gerektiğini belirtmekte, bu yorumlanmayı rivayetin veya olayın tarih olabilme şartı olarak getirmektedir. Öz, İslâm tarihçilerine yönelik “rivayetlere herhangi bir yorum getirmedikleri” şeklindeki eleştiriyi de tamamen ret etmekte ve siyer müelliflerinin kendi dönemleri için yeterli derece haberleri eleştirdiklerini ve analiz ettiklerini savunmaktadır. Günümüzde, siyer müellifleri için böyle bir tenkidin yapılmasının sebebinin, iki farklı dönemin mukayese edilmesini olduğunu söylemekte ve bunun da isabetli bir yaklaşım olmadığını ifade etmektedir (s. 105-107). Öz, siyercinin ortaya bir metin koymadan önce, takip etmesi gereken yolu, rivayeti bulması, değerlendirmesi, yorumlaması ve son olarak da bunu yazması gerektiğini belirtir. (s. 107). Öz’e göre siyercinin mutlak anlamda rivayetler üzerinde yorum yapabilmesi gerekir. Bu gereklilikten sonra yazar, yapılacak yorumun, farklı ilimlerden istifade edilerek ortaya konulması ve ön yargılardan uzak durulması gerektiği üzerinde durmaktadır. (s. 110-117).

Şaban Öz’ün çalışmasıyla ilgili başta belirtilen dezavantajlı durumu biraz daha açmak gerekir. Öz’ün bugüne kadar yaptığı pek çok çalışmada siyer usûlüne dair tespit ve tekliflerinin olduğu belirtilmelidir. Gerçekten de sadece son yazdığı eseri üzerinden yeterli bir siyer usûlü ortaya koymak mümkün değildir. Dolayısıyla tüm eserlerindeki usûle dair görüşlerinin yer aldığı yeni bir eserin yazılması gerekmektedir. Öte yandan bu çalışma özelinde Öz’ün siyer usûlüne dair yaptığı katkılar, eserlerinden istifade edilerek bundan sonraki kısımda sistemli bir şekilde verilmeye çalışılacaktır.

Öz’ün siyer yazıcılığına ve usûlüne dair en önemli eseri doktora tezidir. Müellifin hemen hemen bütün görüşlerinin yer aldığı *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* adlı çalışması siyer yazıcılığının ilk örneklerini ele alması açısından önemlidir. Müellifin bu eserde özellikle “Birinci Bölüm”de ele aldığı meseleler siyer usûlü de dair çok önemli bilgiler içermektedir. Öz, siyer yazıcılığının kaynaklarını, “Kur’an-ı Kerim, hadis, sahifeler/risâleler, vesikalar, şiir, sözlü (şifâhî) kaynaklar” olarak sıralamaktadır. Öz’ün tespit ettiği bu kaynaklar, Şulul’un zikrettiği kaynaklardan farklılık göstermektedir. Bu durumun temel sebebi, Öz’ün bu kaynakları ilk siyer müellifleri için tespit etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu

hususta *Siyer'e Giriş* adlı çalışmasında Öz, söz konusu kaynakların ilk dönem siyer eserleri için uygun olduğunu ifade etmektedir (s. 76). İfade ettiğimiz bu husus dahi Öz'ün *Siyer* usûlü hakkında yeni bir çalışma yapmasını zorunlu kılmaktadır.

Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* eserinde, siyer literatürünün genişlemesiyle ilgili tarihî süreç içerisinde içerik ve kaynak bakımından bir genişlemenin olduğunu vurgulamıştır. İçerik açısından dinî, siyasi, içtimâî ve iktisadî sebeplerin yanı sıra diğer kültürlerle ilişki kurulmasının da bir sonucu olarak bir genişlemenin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Öz, şemâil-delâil edebiyatının oluşması ve siyer yazıcılığına etkisi bakımından ilk kaynaklarda mucize anlatımının sınırlı olmasına karşın; zamanla ve değişik sebeplerle mucize rivayetlerinin arttığını ifade etmektedir (s. 79). Müellifin alana kazandırdığı bir diğer önemli husus ise, yaptığı tasnif ve ekollerle alâkalı verdiği bilgilerdir. Öz, siyer ilmi için bir ekolden bahsetmenin mümkün olmadığını belirterek ekollere göre yapılan tasniflerin yanlışlıklarını vurgulamaktadır. İslâm tarihçiliğinde dönemlerden veya anlayışlardan bahsetmenin daha doğru olacağını ifade eden müellif, İslâm tarihçilerini altı dönemde incelemeyi ve her bir müellife bir dönemin altında yer vermeyi daha uygun görmektedir.

Öz'ün siyer yazımıyla ilgili üzerinde durduğu bir diğer önemli husus ise, Hz. Peygamber'i tanımlama, belli başlı bazı kalıplara sokma noktasında ortaya çıkan sorunlardır. Söz gelimi yazar, Müslümanların diğer dinî gruplarla karşılaşmasından dolayı mucizenin, oryantlizmin ortaya çıkışından sonra savunmacı bir peygamber algısının, XX. yüzyıldan sonra ise ortaya çıkan sömürgeci hareketlerden sonra barışçı veya hoşgörülü bir peygamber telâkkisinin ön planda olduğunu ifade etmektedir. Müellif bu yaklaşımlardan farklı olarak süreç içerisinde dile getirilen daha pek çok anlayışı zikrettikten sonra, "kul-peygamber" şeklinde bir tanımlamayı teklif olarak sunmakta; böylelikle Hz. Peygamber'in sıfatlarının, isminin önüne geçmeyeceğini belirtmektedir (*Siyer'e Giriş*, s. 56-62).

Netice itibarıyla Şulul ve Öz'ün yayımladıkları bu iki eser, siyer usûlüne dair girilen ilk teşebbüsler olmaları ve literatüre önemli bir katkı sunmaları yönüyle önemsenmeleri ve üzerinde durulması gereken çalışmalardır. Yukarıda müelliflerin görüşleri serdedildikten sonra; hem bu iki eser hakkında genel bir değerlendirme yapılması hem de siyer yazımı ve usûlüne dair sorunları dile getirmek elzemdir. İki müellifin de üzerinde durduğu ortak noktalardan biri, siyerin kaynakları meselesidir. Dolayısıyla müelliflerin yaptıkları siyer usûlü tanımları şu anki durumda yeterli olarak görünse de siyer literatürünün bir bütün olarak ele alınması kaçınılmazdır. İki müellifin çalışmalarına bakıldığında -kendilerinin de belirttiği üzere- literatürün tanıtılması anlamında daha eksik kalan hususlar vardır. Bu bağlamda geç dönem siyer yazımının ne şekilde olduğu, Osmanlı siyer yazımı, Farsca ve Urduca literatür ele alınmadan, siyer

kaynaklarının tanıtımı yapılmadan siyer usûlünü bir bütün olarak ele almak mümkün görünmemektedir. Siyer kaynaklarının tanıtımından sonra, siyer ve megâzî istilahlarının yeniden değerlendirilmesi ve bu anlamda tanıtımı yapılan kaynaklardan hareketle zaman içerisinde bu iki istilahun ne şekilde bir anlam kayması veya dönüşüm yaşadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Öz'ün de faatle üzerinde durduğu şekliyle, siyer-hadis ilişkisinin net bir şekilde ortaya konulması, siyerin müstakil bir disiplin olarak ele alınması ve siyerin terminolojisinin Öz'ün verdiği sahabî örneği üzerinden bir bütün olarak yapılması ve örneklerin çoğaltılması kaçınılmaz olarak görünmektedir. Siyer yazımı için yeni ve kapsamlı bir dönemlendirmenin yapılması zorunludur. Zira Şaban Öz'ün yaptığı teklif geç dönem siyer yazımı için yetersiz kalmakta; Şulul'un mütekaddim ve müteahhir ayırımının ise geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu açıkça ortadadır. Siyer-hadis ilişkisi bağlamında Şaban Öz'ün üzerinde durduğu sened-metin ilişkisinin geliştirilmesi ve Öz'ün örnek mahiyetinde verdiği telif usûlü gibi yaklaşımların tespit edilmesi, siyer disiplinine ve usûlüne katkı sağlayacaktır. Siyer yazımında mucize meselesinin literatür taraması ve siyercilerin mucizelere yaklaşımları tespit edildikten sonra diğer İslâmî ilimlerden istifade edilerek yeniden ele alınması gerekmektedir. Nitekim mucizenin son zamanlarda araştırmacıların üzerinde durduğu temel meselelerden biri olmasının yanı sıra Kasım Şulul'un yaptığı üzere geleneği olduğu gibi kabul etmenin mi yoksa Şaban Öz'ün yaptığı eleştirilerden hareketle mi meseleye yaklaşılması gerektiği noktasında bir karar verilmesi gerekmektedir.

Kasım Şulul'un üzerinde durduğu bir mesele olan kronoloji sorunun erken dönem siyer yazımının en önemli sorunlarından biri olduğu ortadadır. Dolayısıyla siyer usûlünün vazgeçilmez meselelerinden biri olarak kabul edilmesi ve erken dönem kronoloji yaklaşımlarından hareketle siyer kronolojisinin ne şekilde olması gerektiğinin tespiti önemlidir. Öz'ün ifade ettiği üzere, siyercilere yöneltilen bir eleştiri olarak siyercilerin metin tenkidi yapmadıkları sadece rivayetleri aktardıkları şeklindeki eleştirinin bertaraf edilmesi anlamında siyercilerin yaptıkları yorumların ve metin tenkidinin çok sayıda örneklerinin bulunup ortaya çıkartılması bir mecburiyettir. Öz'ün belirttiği bir sorun olarak siyer rivayetlerindeki içerik ve kaynak bakımından genişlemenin erken dönem siyer yazımından farklı olarak geç dönemde ne şekilde vuku bulduğunun tespit edilmesi de önem arz etmektedir. Son olarak, siyer eserlerinin ve siyercinin en temel gayesinin Hz. Peygamber'i doğru bir şekilde anlamak ve anlatmak olduğu anlayışından hareketle, Öz'ün belirttiği "kul-peygamber" fikrinin derinlemesine irdelenmesi ve Hz. Peygamber'e tarih boyunca yapılan yakıştırmaların ve tasavvurların ortaya çıkartılmasından sonra günümüz toplumuna ve geleceğe ne şekilde bir anlayışın sunulacağı şekillenecektir.

Kaynakça

Abbûdî, Ammâr Muhammed Hüseyin Nassâr el-Abbûdî, *Tetavvüru kitâbeti's-sîreti'n-nebeviyye*, Bağdat: Dârü's-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme, 2005.

Akyürek, Yakup, *VII./XIII. Yüzyılda Siyer Yazıcılığı*, Kahramanmaraş: SAMER yayınları, 2020.

Öz, Şaban, *Siyer Usûlü*, İstanbul: Endülüs yayınları, 2019.

Siyer'e Giriş, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, 103-105.

İlk siyer kaynakları ve müellifleri, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 2008.

Şulul, Kasım, *Siyer Usûlü*, İstanbul: Ensar yayınları, 2019.